

LUKÁŠ REITINGER

„KRÁL ČESKÝ A POLSKÝ“ Úvahy nad panovníckým titulem Vratislava II.

Abstract

„*King of Bohemia and Poland*“. The thinking about the royal title of Vratislav II.

This essay is thinking about the sense and the reasons of Czech supremacy over Poland, which the chronicler Cosmas attributed to Vratislav II. (1061–1092). It is said that Vratislav boasted about the title „*King of Bohemia and Poland*“ since 1085.

Key words

Bohemia, Cosmas, crown, imperator Henry IV., King of Bohemia and Poland, Piasts', Poland, Przemyslids', tribute, supremacy, Vladislav Herman, Vratislav II.

Je tomu již přes 130 let, co polský gymnaziální profesor Anatol Lewicki v Přemyšlu vydal studii „*Wratisław II czeski królem polskim*“, ve které se jako první pokusil vysvětlit záhadnou polskou titulaturu prvního přemyslovského krále.¹ Stál na počátku diskuze o dvou větvích z Kosmovy kroniky, diskuze, jejíž výsledek je v nedohlednu, diskuze, která v poslední době opětovně ožívá, a to nejen na naší medievistické scéně.²

Ony záhadné řádky z Kroniky Čechů nás přenáší do Mohuče roku 1086 (správně 1085), kde císař Jindřich IV. zaslouženě odměnil věrného Přemyslovce

* Tato studie vznikla s podporou výzkumného záměru MSM 0021 622 426: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura.

¹ L e w i c k i , Anatol: *Wratisław II czeski królem polskim*. Ustęp z dziejów czesko-polskich. (Sprawozdanie dyrekcji gimnazjum w Przemyślu za rok 1876). Przemyśl 1876.

² Jak tato otázka trápila celé generace historiků, naposledy shrnul M i s c h k e , Wojciech: *Polska korona królów czeskich*. (Artykuły recenzyjne i recenzje). Rec. M. Wihoda, *Polská koruna českých králů*. *Studia Zrodloznawcze* 44, 2006, s. 155–166.

Vratislava II. Svatovítský děkan k oné události píše: „*v tomto shromáždění týž císař se souhlasem a schválením všech nejlepších mužů své říše, vévodů, markrabat, dvořanů a biskupů, učinil knížete českého Vratislava vládcem jak Čech, tak Polska*“.³ Kosmas se zde inspiroval svým literárním vzorem kronikou Reginona z Prümü. Kosmovi se pro líčení mohučského shromáždění nejvíce zalíbily Reginovy věty o oblenění a předání vlády nad určitým územím samotným císařem. Použil vyprávění, jak roku 895 Karlovec Arnulf odevzdal synu Zwentiboldovi moc v Lothargii (Lotrinsku).⁴

Kronika Čechů ale vypráví dále: „*a vložil mu vlastní rukou na hlavu královskou čelenku a přikázal arcibiskupovi trevírskému Egilbertovi, aby ho v jeho hlavním městě Praze pomazal za krále a vsadil mu korunu na hlavu*“.⁵ Na rozdíl od předcházejících řádků citované věty zcela vzešly z Kosmova pera, pro tuto událost kronikář již nenašel v díle Reginona z Prümü vhodná slovní spojení. To je zhruba vše, co s naprostou jistotou k tomuto odstavci můžeme říci. Následující jsou už jen pouhé dojmy historiků. Jisti si nejsme ani tím, zda vložení královské koruny z císařských rukou souvisí s mohučským udělením vlády nad Polskem. I tuto možnost, kterou předestřel Gerald Labuda, musíme pokládat za zcela oprávněnou. Vždyť Kosmas mezi věty „*quam Bohemie tam Polonie prefecit*“ a „*inponens capiti eius manu sua regalem circulum*“ klade spojku „*et*“, což lze i chápat jako dva na sobě nezávislé císařské akty, které pouze následovaly po sobě.⁶

Teprve až při popisu samotné korunovace kronikář výslovně pojí královský titul se svrchovaností nad severními sousedy. Po samotném pomazání prý čeští předáci provolávali Vratislavovi slávu se zvoláním „*jak králi českému tak polskému*“.⁷ Ve stejném duchu po osmi staletích promlouvají i dva listy z takzvané

³ *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum II.37*. Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum (= MGH SRG), Nova Series 2. Ed. B. Bretholz unter Mitarbeit von W. Weinberger. Berlin 1923, s. 135: „*In quo conventu idem cesar omnibus sui regni optimatibus, ducibus, marchionibus, satrapis et episcopis assentientibus et collaudantibus ducem Boemorum Wratizlaum tam Bohemie quam Polonie prefecit et...*“

⁴ *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*. MGH SRG [50]. Ed. F. Kurze. Hannoverae 1890, s. 143: „*...in quo conventu omnibus assentientibus atque colaudantibus Zwendibolch filium regno Lotharii prefecit*“; srov. T ř e š - t í k , Dušan: *Kosmas a Regino*. Ke kritice Kosmovy kroniky. Československý časopis historický 8, 1960, s. 564–587, zvláště s. 580.

⁵ *Cosmae Chronica II. 37*, s. 135: „*...et inponens capiti eius manu sua regalem circulum iussit archiepiscopum Treverensem, nomine Egilbertum, ut eum in sede sua metropoli Praga in regem ungar et diadema capiti eius inponat*“.

⁶ Srov. L a b u d a , Gerald: *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski*. Śladami zabojsztwa – męczeństwa – kanonizacji. Poznań 2000, s. 61–62, poznámka 164.

⁷ *Cosmae Chronica II.38*, s. 141: „*...clericis et universis satrapis ter acclamantibus:*

Pezovy sbírky, v nichž je Vratislavovi prisuzován titul „*rex Boloniorum*“.⁸ Heinrich Koller však v tomto prameni viděl pouhé literární cvičení z konce 11. století, sestavené v osobitém písařském stylu.⁹ S určitou nadsázkou lze říci, že soubor deseti dopisů je sice možná mizerným pramenem diplomatickým, ale zasvěceně informovaným pramenem narativním. Listy jsou totiž detailně obeznámeny s poměry na dvorech středoevropských vládců konce 11. věku.¹⁰ Případnému autorovi (autorům?) nešel skon Vratislavova syna Boleslava,¹¹ jménem dokonce zná tehdejšího pražského kaplana Albína,¹² má povědomí o českých mocenských zájmech v Míšeňsku,¹³ o sporech Vratislava s pražským biskupem Jaromírem.¹⁴ Předpokládanému skladateli sbírky listů neunikly ani přátelské vazby českého krále k Polsku¹⁵ a poplatek českých panovníků papeži, o němž dokonce ví, že nebyl z Vratislavovy strany plněn.¹⁶ V těchto

Wratizlao regi quam Bohemico tam Polonico, magnifico et pacifico, a Deo coronato, vita salus et victoria...“.

- ⁸ *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae. Die Briefe der deutschen Kaiserzeit* (=MGH Epp. DK) 5. Ed. C. Erdmann – N. Fickermann. Weimar 1950, s. 389–391, č. 2: „*Sagnificavit autem nobis rex Boloniorum*“; s. 398–400, č. 10: „*Glorioso Boloniorum regi O tam venerando quam desiderabili W. gratis Dei quod est...*“ Argumenty pro identifikaci osloveného polského krále s Vratislavem II. již shrnul L e w i c k i , Anatol: *Wratyslaw II*, s. 7–13.
- ⁹ S c h m e i d l e r , Bernhard: *Kaiser Heinrich IV. und seine Helfer im Investiturstreit*. Stilkritische und sachkritische Untersuchungen. Leipzig 1927, s. 150–208, považoval tyto listy za pravé, byl si však vědom jejich vzájemných stylistických vazeb. Jejich autorství přisoudil „Mohučskému diktátorovi“. Aby však vysvětlil, jak předpokládaný notář všechny tyto dokumenty od různých vydavatelů sepsal, musel vytvářet složité konstrukce o jeho cestování Evropou od Itálie po Krakov a od Řezna po Hersfelden. E r d m a n n , Carl: *Die Briefe an Wratyslaw II*. MGH Epp. DK 5. Weimar 1950, s. 383–386, podobné stylistické vazby připouští pouze u listů týchž vydavatelů. Heinrich Koller poukázal na další podobnosti, které také posloužili k jeho závěru, že se jedná o listy fignované. K o l l e r , Heinrich: *Zur Echtheitsfrage des Codex Udalrici*. Mitteilungen der Wiener Diplomata – Abteilung der Monumenta Germaniae Historica III. Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosphischer-historische Klasse č. 25, 1952, s. 402–419.
- ¹⁰ Obdobně W i h o d a , Martin: *Polská koruna českých králů*. Český časopis historický (=ČČH) 102, 2004, s. 721–743, zde především s. 733.
- ¹¹ MGH Epp. DK 5, s. 393–395, č. 5; s. 398, č. 9.
- ¹² MGH Epp. DK 5, s. 395, č. 5. K roku 1086 Albína zmiňuje i *Cosmae Chronica II*.38, s. 140.
- ¹³ MGH Epp. DK 5, s. 391–392, č. 3.
- ¹⁴ MGH Epp. DK 5, s. 400, č. 10.
- ¹⁵ MGH Epp. DK 5, s. 396–397, č. 5, č. 7.
- ¹⁶ MGH Epp. DK 5, s. 387–389, č. 1; srov. Ž e m l i č k a , Josef: *Mitra českých knížat*. Sborník společnosti přátel starožitností 3, 1992, s. 17–21.

záležitostech je dokonce Pezova sbírka informovanější než kronikář Kosmas. Není tedy nutné ani zpochybňovat výpověď – byť třeba fingovaných – dvou listů s Vratislavovou intitulaturou krále Polanů.¹⁷ Listy sepsané asi v Mohuči nás vskutku opravňují k závěru, že si Kosmas svrchovanost prvního českého krále nad Polskem zjevně nevymyslel. Až do tohoto okamžiku se historici převážně shodují. Otázky týkající se důvodů, obsahu a okolností ustanovení tohoto titulu dávají vzniknout celé řadě různorodých hypotéz.

Někteří historici jsou ochotni připustit velkolepé konstrukce, jak Vratislav II. vládl po roce 1079 v Krakově, což jej prý oprávnělo zvat se polským králem.¹⁸ Wolfgang Fritze a Rostislav Nový se zase pokoušeli předesíť oživení ideje Sklavinie přelomu tisíciletí. Mohučským aktem a pražskou korunovací se její jádro prý přeneslo z Polska do Čech a Vratislavova titulatura měla vyjádřit teoretickou moc nad Sklavinii, jejíž teritorium obsahoval aktualizovaný titul českého a polského krále.¹⁹ Přestože Rostislav Nový svou teorii vyslovil dosti opatrně a byl si zcela vědom toho, že pro ni nemá sebemenší doklad v pramenech, prokázala idea „*translatio regni*“ roku 1085 od Poláků k Čechům značnou životnost.²⁰

¹⁷ Pohříchu musíme přiznat, že Heinrich Koller se s těmito argumenty, které Pezově sbírce přiznávají určitou autentičnost, nevypořádal. Hlubší zamyšlení by si zasloužilo řešení, jestli se nejedná o listy pravé, jejichž opisy byly později pouze stylisticky upraveny. Pochybnosti o Kollerově argumentaci měl P a t z e , Hans: *Die Pegauer Annalen, die Königserhebung Wratislavs von Böhmen, und die Anfänge der Stadt Pegau*. Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 12, 1963, s. 1–62, konkrétně s. 17, poznámka 48.

¹⁸ W o j c i e c h o w s k i , Tadeusz: *Skice historyczne jedenastego wieku*. Kraków 1951⁴, s. 237nn. Za nevěrohodné a kontroverzní toto řešení oprávněně považují G r u d z i ŋ s k i , Tadeusz: *Bolesław Śmiały – Szczodry i biskup Stanisław*. Dzieje konfliktu. Warszawa 1982, s. 191–192; B e n y s k i e w i c z , Krzysztof: *Mieszko Bolesławic 1069–1089*. Źródła i tradycja historiograficzna. Kraków 2005, s. 57; nové argumenty proti této teorii vnesl S o c h a c k i , Jarosław: *Stosunki publicznoprawne między państwem Polskim a cesarstwem rzymskim w latach 963–1102*. Słupsk – Gdańsk 2003, s. 167–169.

¹⁹ F r i t z e , Wolfgang H.: *Corona regni Bohemiae*. Die Entstehung des böhmischen Königtum im 12. Jahrhundert im Widerspiel von Kaiser, Fürst und Adel. In: Fritze, W. H.: *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau*. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis 13. Jahrhundert. Berlin 1982, s. 209–296, zvláště s. 224, poznámka 63; N o v ý , Rostislav: *Královská korunovace Vratislava II*. Numismatické listy 43, 1988, s. 125–142; tentýž text: *Český král Vratislav II*. In: *Královský Vyšehrad*. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092). Praha 1992, s. 11–21.

²⁰ S r o v . t ý ž : *Královská korunovace Vratislava*, s. 142. Nepodložeností celé konstrukce si je vědom i W i h o d a , M.: *Polská koruna*, s. 739.

Za originální musíme označit koncepci, kterou nedávno předestřel Martin Wihoda. Autor předpokládá, že císař Jindřich v Mohuči vložil na hlavu Vratislava II. starou korunu polských králů Měška II. (potažmo už Boleslava Chrabrého), která byla na počátku 30. let 11. století vyvezena do Říše a předána císaři Konrádovi II.²¹ Proti teorii nového využití odloženého diadému Piastovců, jenž měl opodstatňovat polský titul prvního českého krále, se důrazně ohradil Josef Žemlička.²² Varoval před zavádějícím chápáním korun raného středověku. Konkrétním korunám (jako například proslulé vídeňské koruně římských císařů či uherské svatoštěpánské) tehdy ještě nepříslušela role nadosobního státního symbolu, který by byl jako jediný pravý korunovační diadém předáván po staletí z generace na generaci. Takovéto chápání panovnických odznaků stálo tehdy teprve na svém počátku. Právoplatný nárok na vládu nebyl například v německých oblastech striktně posuzován podle toho, jestli daný král disponoval proslulým říšským pokladem. Řada pramenů dokládá, že pomazání vládcové vlastnili celou řadu korun a mnohými z nich podarovali různé kostely a kláštery.²³

Znamenají však tyto teprve nedávno doceněné skutečnosti, že k předání starého polského diadému roku 1085 prostě dojít nemohlo? Že v raném středověku nemohl existovat konkrétní diadém, který se vázal k určitému nositeli, jeho titulu a danému království? Rozhodně ne, stačí jen vzpomenout na osud koruny z druhého konce Říše, která se také na počátku 30. let 11. století ocitla vedle polských klenotů v pokladnici císaře Konráda

21 T a m t é ž , s. 721–743, zvláště s. 740–742; shodný text t ý ž : *Zlatá bula sicilská*. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti. Praha 2005, s. 93–107; t ý ž : *První česká království*. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Malatáskem. Brno 2006, s. 67–99, zvláště s. 71–82. K vyvezení polských klenotů do Říše na počátku 30. let 11. století L a b u d a , Gerald: *Uwiezienie polskich insygniów koronacyjnych do Niemiec w 1031 r.* In: *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofierowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesiącio lecie pracy naukowej*. Warszawa 1991, s. 217–229. Kladně Wihodovu koncepci přijímá M i s c h k e , W.: *Polska korona*, s. 166.

22 Ž e m l i č k a , Josef: „*Polská korona*“ *Vratislava II. aneb čím ho (ne)mohl obdařit Jindřich IV.* Glosy ke středověké korunovační symbolice. ČČH 104, 2006, s. 1–45.

23 T a m t é ž , s. 28–35; obecně k významu korun P e t e r s o h n , Jürgen: „*Echte*“ und „*falsche*“ *Insignien im deutschen Krönungsbrauch des Mittelalters?* Kritik eines Forschungsstereotyps. *Sitzungsberichte der wissenschaftlichen Gesellschaft an der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main* XXX,3, 1993, s. 71–119; t ý ž : *Über monarchische Insignien und ihre Funktion im mittelalterlichen Reich*. *Historische Zeitschrift* 266, 1998, s. 47–96; zprávy o darování a prodeji korun shromáždil S c h r a m m , P e r c y E . : *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verkauft, verpfändet*. *Belege aus dem Mittelalter*. *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen I. Philologisch – historische Klasse* 5, 1957, s. 162–226.

II. Řeč je o korunovačním souboru burgundského krále Rudolfa III, který svou zemi odkázal právě Konrádovi. Rudolf na smrtelném loži roku 1032 završil řadu několika předcházejících politických aktů tím, že poslal císaři své panovnické insignie. Nejednalo se o jakousi bezejmennou korunu, ale o konkrétní diadém, jenž byl spojován nejen s mrtvým králem, ale i s jeho zemí. Hermann z Reichenau přímo píše, že se jednalo o „*diadema eius regnique insignia*“.²⁴ Bylo naprosto logické, že tento burgundský diadém starého krále byl předán novému pánovi země. Nejednalo se o nic neobvyklého, stejným způsobem na konci své vlády odevzdala nástupci vlastní koruny celá řada panovníků, císařové Ludvík Pobožný²⁵ a Karel II. Lysý, či západofranský král Ludvík II. Koktavý.²⁶ Někdy v letech 918/919 nástupce Karlovců ve východofranské říši král Konrád I. přikázal svou korunu poslat Jindřichu Ptáčníkovi.²⁷ Vdova po císaři Jindřichovi II., Kunhuta, roku 1024 také předala královské odznaky svého muže jeho následníkovi králi Konrádovi II.²⁸ Z celé řady dalších příkladů uveďme již jen to, jak byl na přelomu let 1105/1106 zdiskreditovaný císař Jindřich IV. donucen odevzdat svému stejnojmennému synovi „*imperialia insignia, crucem scilicet et lanceam, sceptrum, globum atque coronam*“.²⁹

Nejednalo se o nic jiného než běžnou praxi. Nastupující vládce prostě obdržel korunu svého předchůdce, který se honosil totožným panovnickým titulem. Stejně tak se mohl nový polský král Vratislav stát majitelem staré koruny Měška II., jenž se také zval polským králem. Ani nové předávání a opětovné užívání starých odložených klenotů nebylo v představách raného středověku něčím cizorodým. Roku 881 papež v Římě korunoval Karla

24 *Chronicon Herimanni Augiensis*. MGH SRG [61]. Ed. H. Bresslau. Hannover – Leipzig 1915, s. 96; *Chronicon Suevicum Universale*. Monumenta Germaniae historica, Scriptores (=MGH SS) 13. Ed. H. Bresslau. Hannover 1881, s. 71; k tomu K a h l, Hans-Dietrich: *Die Angliederung Burgunds an das mittelalterliche imperium*. Zum geschichtlichen Hintergrund des Schatzfundes von Corcelles-près-Payern. Schweizerische numismatische Rundschau 48, 1969, s. 13–105.

25 *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis*. MGH SRG [7]. Ed. G. H. Pertz. Hannover 1891 s. 31.

26 *Annales de Saint-Bertin*. Ed. F. Grat – J. Vielliard – S. Clemencet. Paris 1964, s. 218–219, 234–235.

27 *Die Sachsengeschichte des Widukinds von Korvei I*. 25. MGH SRG [60]. Ed. P. Hirsch – H.E. Lohmann. Hannover 1935, s. 38; (*Adalberti*) *Continuatio Reginonis*. MGH SRG [50]. Ed. F. Kurze. Hannoverae 1890, s. 156; *Livdprandi Cremonensis Antopodosis II* 20. Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis CLVI (Livdprandi Cremonensis opera omnia). Ed. P. Chiesa. Turnholti 1998, s. 43–44.

28 *Gesta Chuonardi II. imperatoris. (Wiponis Opera)*. MGH SRG [61]. Ed. H. Bresslau. Hannover – Leipzig 1915, s. 19.

29 *Ekkhardi Uraugiensis Chronica*. MGH SS 6. Ed. G. Waitz. Hannover 1844, s. 231.

III. Tlustého na císaře jakousi starší zjevně nepoužívanou korunou, která byla vyjmuta z papežské pokladnice u sv. Petra.³⁰ Značně podobnou analogii k Wihodově hypotéze lze například nalézt v básni Ermolda Nigella. Roku 816 v Remeši prý papež Štěpán IV. odevzdal císaři Ludvíku Pobožnému starou korunu spojovanou s Konstantinem Velikým. Jiné prameny dokonce tvrdí, že z Říma přineseným diadémem papež Ludvíka korunoval.³¹ V první třetině 9. století existovala koruna, která prý byla připisována slavnému římskému císaři z dávných časů. Jeho panovnický titul však na dlouhou dobu zanikl. Když byla Karlovcí na západě hodnost *imperator augustus* obnovena, tak byl starý nepoužívaný klenot oprášen a domnělou korunu římského císaře papež daroval novému nástupci Konstantina. Není důležité, jestli se toto využití původního císařského diádemu zrodilo na dvoře papeže Štěpána či pouze v představách básníka Ermolda. Jeho verše nám jen příkladně ukazují, že nic z toho nebylo symbolickému uvažování raného středověku cizí. Konkrétní koruny nejen že byly spojovány s jejich dávnými nositeli a konkrétní zemí, ale mohly být po mnoha letech znovu využity a přiděleny vládci, jenž se honosil stejným panovnickým titulem. Polský diadém stejně jako koruny Konstantina a burgundského krále Rudolfa sice nebyly nadosobními symboly států, zároveň se však nutně nejednalo o anonymní šperky. Všechny tři koruny měly svou historii, svůj příběh, který mohl být v určitý okamžik oživen. Roku 816 prý obdržel starý diadém připisovaný slavnému římskému císaři nový císař. Stejně tak odloženou korunu dávného slovanského (polského) krále mohl roku 1085 obdržet nový slovanský (polský) král Vratislav.

Musíme se zastavit i u druhého nosného argumentu Žemličkovy studie. Ta upozorňuje, že Boleslav Chrabrý a Měšek II. byli v očích Říše pyšní a nehodní vládcové, jejichž královská hodnost nebyla uznána a byla chápána jako usurpace a urážka císařského majestátu. Je zde položena otázka,

³⁰ *Monachi Augiensis continuatio (Erchanberti Breviarum regum Francorum)*. MGH SS 2. Ed. G. H. Pertz. Hannover 1829, s. 330: „Carolus [...] Romam profectus, a pontifice Romano de thesauro sancti Petri apostoli corona capiti imposita ad imperium consecratus, et Augustus Caesar appellatus“

³¹ *Ermoldi Nigelli carmina*. Monumenta Germaniae historica, Poetarum Latinarum medii aevi 2. Ed. E. Dümmler. Berlin 1884, s. 36: „Tum iubet adferri gemmis auroque coronam./ Quae Konstantini Caesaris ante fuit.“; *Theganus, Gesta Hludowici imperatoris* 17. MGH SRG 64. Ed. E. Trempel. Hannover 1995, s. 198; *Chronicon Moissiacense*. MGH SS 1. Ed. G. H. Pertz. Hannover 1826, s. 312. Do širších souvislostí uvedli Ermoldův verš Scheffer-Boichorst, P.: *Neuere Forschungen über die konstantinische Schenkung*. Mitteilungen des Vereins für österreichische Geschichtsforschung (= MIÖG) 10, 1889, s. 302–325, konkrétně s. 307–309; Ewig, Eugen: *Das Bild Constantins des Grossen in den ersten Jahrhunderten des abendländischen Mittelalters*. Historisches Jahrbuch (= HJ) 75, 1956, s. 1–46, zvláště s. 44.

jak by mohla být roku 1085 využita koruna s tak špatnou pověstí. Josef Žemlička neuvažuje o tom, že by se tento pohled mohl za řadu desetiletí změnit. Však jak rychle byla zášť vůči polskému království v Říši zapomenuta, naznačují osudy vdovy po Měškovi II. Rychezy. Byť tato dcera falckraběte Ezzona dožívala na říšských rodových statcích, nadále se honosila polským královským titulem, který nikdo nezpochyboval. Ve své listině z roku 1054 se zve královnou, přičemž zároveň nebylo v jiných listinách opomíjeno, že se tento titul váže k Polsku (*Boloniorum regina*). To také demonstruje i svou tehdy používanou pečetí, na níž je zobrazena s královskou korunou a s opisem „*Richeza regina*“³² Dokonce i samotný císař Jindřich III. akceptuje lesk piastovské koruny a ve dvou listinách z roku 1051 o Rychezě mluví jako o polské královně.³³ Kolínský arcibiskup Anno II., poručník nezletilého krále Jindřicha IV. a tehdy jeden z hlavních správců Říše, přikázal na jaře roku 1063 zesnulou královnou pohřbít v mariánském kostele v Kolíně nad Rýnem s panovnickými poctami. Ani při této příležitosti se nezapomnělo na Rychezinu královskou hodnost a do nekrologia kolínského kostela byla zemřelá zapsána jako „*Rigza regina*“. Zřejmě zde sehrálo svou roli i její blízké příbuzenství s předními říšskými velmoži.³⁴

32 *Monumenta Poloniae Historica* (= MPH) I. Ed. A. Bielowski. Lwów 1864, s. 333–334: „*ego Richeza regina*“; *Die Schenkungen der Königin Richeza von Polen an das Bistum Würzburg (1057 März 3. und 1058 Januar 29.)*. Ed. F. J. Bendel. HJ 34, 1913, s. 65–70, zde především s. 67: „*domina Richeza nobilissima matrona et religiosa Boloniorum regina*“; srov. Kętrzyński, Stanisław: *Kazimierz Odnowiciel*. In: Kętrzyński, S.: *Polska X–XI wieku*. Warszawa 1961, s. 365–690, zvláště s. 359–361; Halko, Stanislaus: *Richeza Königin von Polen, Gemahlin Mieczyslaws II*. Freiburg 1914, s. 62; Labuda, G.: *Uwezenie*, s. 228–229; Nikolay-Panter, Marlene: *Königin Richeza (um 1000–1063)*. Rheinische Lebensbilder 12, 1991, s. 25–46, zde především s. 37; Delmata, Małgorzata: *Ucieczka z Polski i niemieckie losy królowej Rychezy (po 1031–1063)*. In: *Docendo discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. K. Kaczmar – J. Nikodem. Poznań 2000, s. 77–97, ad rem s. 88–89; spiše populárně Schreiner, Peter: *Königin Richeza, Polen und das Rheinland*. Historische Beziehungen zwischen Deutschen und Polen im 11. Jahrhundert – *Królowa Rycheza, Polska i Nadrenia*. Stosunki między Polakami a Niemcami w XI wieku. Poznań – Köln 1996. Rychezina pečeť se dochovala na listině ze 7. září 1054. Fotografie dokumentu zpřístupňuje disertační práce Halko, S.: *Richeza*.

33 *Monumenta Germaniae Historica, Diplomata regum et imperatorum Germaniae, Heinrici III. diplomata* (= MGH DD H III). Edd. H. Bresslau – P. Kehr. Berlin 1931, s. 362–369, hlavně s. 366, č. 272: „*domina Richeza Boemiae quondam regina*“; s. 370–374, s. 371, č. 273: „*domina venerabilis Richeza nomine regina quondam Poloniae*“; s. 372: „*domine Richeze regine...predicta regina Richeza*“ I když listiny Jindřicha III. tvrdí, že Rycheza byla polskou královnou „*jměnem*“ a „*kdyš*“, nezpochyboují, že tou královnou byla, a královský titul jí přiznávají i pro současnost (tamtéž, s. 372).

34 *Kalendarium necrologium ecclesie Coloniensis maior*. Fontes rerum Germanicarum

Nikomu v Říši, a to ani samotným sálským imperátorům, vyhaslý piastovský královský majestát nevadil a nikdo také již v polovině 11. věku nezpochybňoval hodnotu, kterou Rycheza zdělila se svým mužem Měškem po Boleslavu Chrabrém. Totéž musíme říci i o odevzdané polské koruně. Skvrna usurpace a urážky impéria, která na zaprášeném diadém dlela, musela být zapomenuta. Koruna – stejně jako kolínský hrob polské královny Rychezy – jen císařskému dvoru připomínala, že zde existovalo polské království, které se díky Měškově vdově těšilo zvláštní úctě. Žádná dávná zášť nebránila případnému novému využití starého klenotu z říšské pokladnice.

Když římsí císařové přiznávali Rycheze polský královský majestát, neměli také sebemenší důvod dát rozkaz k zničení odložených piastovských korun, jak předpokládá Josef Žemlička.³⁵ Ba naopak, její sebevědomá panovnická reprezentace, při níž vystupovala (například na pečetích) s královským titulem a diádemem, prozrazuje, že vůbec na odevzdanou korunu nezapomněla. Pozdější tradice zachovaná v klášteře Brauweiler sice naznačuje, že královská hodnota byla Rycheze ze strany Říše doživotně přiznána už při odevzdání polských klenotů císaři Konrádovi II.,³⁶ její listiny však spíše ukazují, že k tomu došlo o něco později. V dokumentu pro kolínský kostel sv. Uršuly, datovaném do let 1031–1035, totiž i ona samotná titul „*regina*“ poslušně opomíjí.³⁷ Pokud této listině můžeme věřit, zdá se, že Rycheza po té, co pozbyla svých insignií, královský majestát – stejně jako její manžel Měšek – ztratila. Teprve neznámo kdy před rokem 1051 jí němečtí panovníci přiznali hodnotu královny a korunu, s níž se honosila i na své

III. Ed. J. F. Boehmer. Stuttgart 1853, s. 342–344, zde s. 342: „*xii. kal. apr. Rigza regina, soror Herimani archiepiscopi Col.*“ Její matka Matylda pocházela z rodiny otonských císařů. K nejvýznamnějším sourozencům Rychezy patřil švábský vévoda Ota a kolínský arcibiskup Heřman, jenž například křtil a korunoval krále Jindřicha IV. Ezzony se zabývali K i m p e n , E.: *Ezzonen und Hezeliniden in der rheinischen Pfalzgrafschaft*. MÖIG Erg. Band 12, Heft 1, 1932, s. 1–91; L e w a l d , U r s u l a : *Die Ezzonen*. Das Schicksal eines rheinischen Fürstengeschlechts. Rheinische Vierteljahrsblätter 43, 1979, s. 120–168; H l a w i t s c h k a , E d u a r d : *Königin Richeza von Polen – Enkelin Herzog Konrads von Schwaben, nicht Kaiser Ottos II.?* In: Hlawitschka, E.: *Stirps regia*. Forschungen zu Königtum und Führungsschichten im frühen Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze. Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1988, s. 471–494.

35 Ž e m l i č k a , J.: „*Polská koruna*“, s. 39.

36 *Brunwilarensis monasterii fundatorum actus 24*. MGH SS 14. Ed. G. Waitz. Stuttgart 1883, s. 137: „*Accepit namque ab ipsa duarum, ipsius regisque sui coniugis, coronarum insignia concessitque ei, eadem in suo sicut in regno proprio, quoad viveret, auctoritate potiri semper eademque gloria, congrua plane sibi vicissitudine*“.

37 MPH I, s. 324–325.

pečeti.³⁸ Jestli odevzdáním koruny Rycheza o titul královny přišla, vnucuje se zde úvaha, že ztracenou panovnickou hodnost mohla opět nabýt pouze navrácením svého diádému. V podstatě se nám nabízí i druhá příležitost, při níž mohla být ze zabavených polských klenotů vyjmuta tentokrát dámská panovnická insignie, která by byla poskytnuta k opětovnému užívání.

I těmito cestami se může ubírat naše uvažování. Obě úvahy se sice jasněho prokázání dočkají asi stěží, jsou však mnohem pravděpodobnější než předpoklady o zničení polských klenotů, které mocenské reprezentaci Říše vůbec nevyadily. Polské království roku 1031 zcela nevyhaslo, po králi Měškovi v Říši zbyla vdova s celou svou panovnickou důstojností a možná i polské koruny. Z nich si Rycheza zřejmě nárokovala navrácení svého dámského diádému, se kterým se asi roku 1031 musela rozloučit. Možná byla díky svému urozenému původu úspěšná, možná ne. V každém případě byly královský majestát a panovnické odznaky Piastovců předmětem zájmů až do 21. března roku 1063, kdy polská královna zemřela. Osud těchto korunovačních klenotů jistě nebyl neznámý její vnučce Svatavě, která se pár měsíců před smrtí své babičky Rychezy provdala za Přemyslovce Vratislava II., v jehož cestě za královskou korunou mohly tyto odložené insignie slovanských králů později sehrát svou roli. Jak ještě v druhé polovině 11. století přežívalo povědomí o polské koruně odevzdané císaři Konrádovi II., ostatně poukazují mniši kláštera Brauweiler. Ti zprávu o osudu těchto insignií zaznamenali ve spisku o činech fundátorů svého kláštera až v letech 1077–1078.³⁹

Při tomto rozjímání o dalším osudu polských insignií vyvezených na počátku 30. let 11. století do Říše je však nutné vzpomenout ještě jeden zcela opomíjený pramen. Soupis drahých předmětů, které patřily klášteru Limburg an der Haardt a které byly někdy v letech 1060–1065 uloženy ve špýrském dómu z příkazu tamějšího biskupa Einharda II. Byť se do dnešních časů nedochoval originál tohoto inventáře, ale pouze německý překlad, který roku 1608 do svého díla vložil Philipp Simonis, těší se tento pramen značné důvěry německých historiků.⁴⁰ Mezi vzácnými předměty je mimo

³⁸ K onomu roku je poprvé doložen její obnovený královský titul. MGH DD H III, s. 362–369, č. 272; s. 370–374, č. 273.

³⁹ *Brunwilarensis monasterii fundatorum actus* 24, s. 137. Diskuzi o dataci vzniku tohoto pramene shrnují H e i n e m a n n , L. von: *Literaturbericht*. Monument Germaniae historica. Scriptorum Tomus XIII, XIV. Historische Zeitschrift 64, 1890, s. 141–156, konkrétně s. 151–152; H a ě k o , S.: *Richeza*, s. XIII–XV.

⁴⁰ S i m o n i s , Philipp: *Historische Beschreibung aller Bischoffen zu Speyr*. Freiburg in Briesgau 1608, s. 47; text také zpřístupňují S c h r a m m , Percy Ernst – M ü t h e r i c h , Florentine: *Denkmale der deutschen Könige und Kaiser*. Ein Beitrag zur Herrschergeschichte von Karl dem Grossen bis Friedrich II. 768–1250, München 1962, s. 101; *Mittelalterliche Schatzverzeichnisse I*. Von der Zeit Karls des Grossen bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts. Edd. B. Bischof (Veröffentlichungen des

jiné uvedena zlatá královská koruna a zlaté žezlo (*ein goldene Königliche Kron, ein goldens Scepter*). K původu insignií nám mnohé naznačují dějiny kláštera Limburg. Na tomto hradě založil král a později císař Konrád II. v letech 1025–1032 kanonii a následně rodový klášter, který bohatě obdaroval a příležitostně v něm i pobýval. V místním kostele byla dokonce roku 1038 pohřbena Gunhilda, první manželka jeho syna, krále Jindřicha III. V této době již však postupně Sálci ztráceli o donedávna nebývale protežovanou fundaci zájem. Uvažuje se i nad tím, že tehdy byl klášter proměněn zpět na kanonii. Císař Jindřich III. po svém nástupu na trůn sice již do Limburgu nezavítal, ale poctil jej roku 1047 darem ostatků sv. Kříže. V následujících letech limburští duchovní o přízeň korunovaných hlav přišli zcela. Limburg ztratil na významu zvláště v roce 1065, kdy mladý král Jindřich IV. konvent (?) odevzdal a podřídil špýrskému biskupovi Einhardovi II, který také rozhodl o převezení klášterního pokladu s panovnickými insigniemi do svého hlavního kostela.⁴¹

Zlatou korunu se žezlem mohl konvent v Limburgu získat jen mezi založením kláštera po roce 1025 a sepsáním zmíněného inventáře nejpozději roku 1065. Nebývalá přízeň římských císařů zároveň v ostřejších rysech poukazuje na původního majitele těchto královských odznaků. Tím mohl být nejpravděpodobněji samotný fundátor kláštera a největší mecenáš císař Konrád II., popřípadě jeho syn Jindřich III. Do výčtu musíme zařadit i manželky obou vládců. Naopak se jeví nepravděpodobné, že by korunu limburské fundaci daroval zakladatelův vnuk král Jindřich IV., jenž o klášter ztratil zájem.⁴² Zjevný původ koruny z prostředí prvních sálských císařů vedl řadu historiků k závěru, že limburský zlatý diadém je proslulou říšskou korunou, která je dnes uložena v pokladnici vídeňského Hofburku.⁴³ Zatímco dříve byl záznam o koruně z Limburgu považován bez sebemenších

Zentralinstituts für Kunstgeschichte in München IV.) München 1967, s. 49; nejdříve celý text uvádí pouze S p r a t e r , Friedrich: *Die Reichskleinodien in der Pfalz*. Ludwigshafen am Rhein 1942, s. 13–15.

41 K dějinám a založení kláštera B r e s l a u , Harry: *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Konrad II.* 2: 1032–1039. Leipzig 1884, s. 383nn; M a n c h o t , W.: *Kloster Limbug an der Haardt*. Ein bauwissenschaftliche und geschichtliche Abhandlung. Mannheim 1892; S c h e n k e r , Walter: *Kloster Limburg an der Haardt*. Untersuchungen zu Überlieferung und Geschichte. Neustadt a. d. W. 2003; k vazbám kláštera k sálské dynastii B o s h o f , Egon: *Die Salier*. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1987, s. 46, 86; W o l f r a m , Herwig: *Konrad II. 990–1039*. Kaiser dreier Reiche. München 2000, s. 155, 180–183, 312–314, 322–324.

42 Taktéž S c h r a m m , P. E.: *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verpfändet*, s. 178; W o l f r a m , H.: *Konrad II.*, s. 323.

43 Nejedná se o jediný pokus identifikovat některé cennosti z limburského inventáře s dochovanými předměty. Srov. L e h m a n n , Paul: *Die mittelalterliche Dombi-*

pochyb za jeden z prvních písemných dokladů o vídeňské koruně, dnes u mnoha historiků spíše převažuje oprávněná skepse.⁴⁴ Zmíněný inventář stěží bude soupisem říšského pokladu sálských císařů, neboť bychom v něm marně hledali nejvýznamnější předměty z tohoto souboru, jako například svaté kopí a další proslulé svátostiny. Limburské cennosti byly odevzdány špýrskému biskupovi Einhardovi se samotným konventem, tedy se zřejmě jednalo o majetek kláštera a ne o císařský poklad, který by byl v Limburgu pouze uložen.

Pravděpodobnější bude podle všeho závěr, že tento diadém mohl být čímkoliv, jen ne vídeňskou říšskou korunou. Spíše se asi jednalo o nějaké neužívané královské insignie z pokladnice císaře Konráda II., potažmo jeho syna Jindřicha III., které byly darovány rodinnému klášteru. Obdobně Konrád II. například daroval své insignie klášteru v Cluny a stejně tak poctila mnoho dalších kostelů svými klenoty řada panovníků před ním i po něm.⁴⁵ Ve stejné

bliothek zu Speyer: (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch – Historische Abteilung 4.) München 1934, s. 188.

44 O identifikaci vídeňské koruny s diádemem z limburské pokladnice nepochyboval S p r a t e r , F.: *Die Reichskleinodien*, s. 15–16. Tento výklad připouští i D e c k e r - H a u f f , Hansmartin: *Die „Reichskrone“ angefertigt für Kaiser Otto I.* In: Schramm, P. E.: *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum sechzehnten Jahrhundert II.* Stuttgart 1955, s. 560–637, zde konkrétně s. 632. Uvažuje nad ním i Heinrich Pleticha, i když si byl zcela vědom, že se jedná o nepodloženou domněnku. P l e t i c h a , Heinrich: *Des Reiches Glanz. Reichskleinodien und Kaiserkrönngen im Spiegel der deutschen Geschichte.* Freiburg – Basel – Wien 1989, s. 23–24; obdobně L e i s t i k o w , Dankwart: *Die Aufbewahrungsorte der Reichskleinodien – vom Trifels bis Nürnberg.* In: *Die Reichskleinodien. Herrschaftszeichen des Heiligen Römischen Reiches.* Red. K.-H. Rueß. (Schriften zur staufischen Geschichte und Kunst 16.) Wien 1997, s. 184–213. Percy Ernst Schramm předpokládal, že se z limburských cenností dodnes nic nedochovalo a, že se jednalo o dary. Tedy podle jeho závěru není záhadná královská koruna z Limburku vídeňským diádemem. S c h r a m m , P. E. – M ü t h e r i c h , F.: *Denkmale er deutschen Könige und Kaiser*, s. 101; t ý ž : *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verpfändet*, s. 178. Limburskou korunu s říšskou neidentifikoval ani W o l f r a m , H.: *Konrad II.*, s. 180, 323. Klášter Limburg s místy uložení říšských klenotů naposledy nespojil R e i t h e r , Hans: *Aufbewahrungsorte der Reichskleinodien.* In: Keupp, J. – Pohlit, P. – Reither, H. – Schober, K. – Weinfurter, S.: „...die keyserlichen zeychen...“ *Die Reichskleinodien – Herrschaftszeichen des Heiligen Römischen Reiches.* Regensburg 2009, s. 97–104. B o s h o f , E.: *Die Salier*, s. 56, 86, sice považoval za pravděpodobné, že říšský poklad byl uložen v Limburgu, ale v inventáři uvedenou zlatou korunu s vídeňským diádemem neidentifikuje. Boshof dokonce nevyloučil, že tyto klenoty se v 60. letech 11. století staly majetkem špýrských biskupů bez vědomí krále Jindřicha IV.

45 S c h r a m m , P. E.: *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verpfändet*, s. 177–178, na ostatních stránkách jsou uvedena další darování panovnických korun církevním institucím.

době, kdy se na počátku 30. let 11. těšil klášter v Limburgu největší přízně císaře Konráda, se v říšské pokladnici objevily dvě koruny, polská a burgundská. Nabízí se nám spojení, že právě jedna z těchto korun mohla být tehdy darována limburským mnichům a později v letech 1060–1065 převezena do špýrského domu. Takovíto osud mohl spíše potkat polskou korunu než burgundskou, která byla pro císaře Konráda bezesporu tou důležitější. Tento klenot císař obdržel roku 1032 od umírajícího burgundského krále Rudolfa III. jako symbol předání vlády nad svou zemí. Snad darovaný diadém posloužil i ke Konrádově korunovaci burgundským králem následujícího roku v Peterlingen.⁴⁶ Předpoklad, že královské insignie uchovávané v klášteře v Limburgu a později ve špýrském dómu původně náležely do roku 1031 polským králům, je pochopitelně také pouhou hypotézou, při níž musíme mít neustále na zřeteli, že tento klenot dokládá ztracený inventář, který se dochoval pouze v podobě německého překladu z počátku 17. století.⁴⁷ Pokud bychom takto uvažovali, nemůžeme ani zcela vyloučit, že případná polská koruna uchovávána od 60. let 11. století ve špýrském dómu, důležitém církevním centru Sálců, také mohla posloužit ke korunovaci Vratislava II. o dvě desetiletí později. Byť by nabízející se polský původ limburské a později špýrské koruny byl mylný, může nám tento diadém přesto naznačit, jak císař Konrád II. mohl naložit s insigniemi krále Měška.

Jestli piastovská koruna přečkala půl století, aby spočinula na skráních českého knížete, asi navždy zůstane otázkou bez jednoznačné odpovědi. Byť se jedná o úvahu zcela legitimní, která si nezaslouží být bagatelizována, tato hypotéza stojí a padá s předpokladem, že polská koruna byla v držení Sálců ještě roku 1085. Právě tento předpoklad však není vůbec jistý. Především je nutné velmi obezřetně zacházet s argumentem, podle kterého se polské insignie musely stát trvalou součástí říšského pokladu, protože několik let po jejich předání císaři Konrádovi bylo s tohoto souboru roku 1039 vyjmuty svaté kopí a vráceno piastovskému knížeti Kazimíru Obnoviteli. Jak upozornil Zbigniew Dalewski nevíme totiž, zda toto dodnes v Krakově uchovávané kopí bylo roku 1031 vyvezeno do Říše s ostatními královskými insigniemi, či zůstalo po celá 30. léta 11. století v Polsku.⁴⁸ Taktéž když přihlídneme k již zmíněnému osudu jiných panovnických ko-

⁴⁶ K a h l , H.-D.: *Die Angliederung Burgnunds*, s. 13–105.

⁴⁷ Není bez zajímavosti, že W o l f r a m , H.: *Konrad II.*, s. 323, uvažoval nad darováním této koruny klášteru v souvislosti s pobytem Konráda II. v Limburgu v únoru roku 1032, kdy byl tento konvent zajištěn jeho ochranou. Tedy krátce poté, co byly tomuto císaři odevzdány polské insignie.

⁴⁸ D a l e w s k i , Zbigniew: *Svaté kopí a polské insignie*. In: *Střed Evropy okolo roku 1000. Příručka a katalog k výstavě*. Vydali A. Wiczorek a H.-M. Hinz. Praha 2002, s. 324–326.

run z tehdejšího říšského pokladu, stěží se lze ubránit určité skepsi. Sálští panovníci neváhali odevzdat jakousi královskou korunu s žezlem klášteru Limburg. Císař Konrád II. daroval clunyjským mnichům insignie, které nosil při své císařské korunovaci v Římě roku 1027. Inspiroval se svým předchůdcem Jindřichem II. Ten po své císařské korunovaci nechal diadém, jenž doposavad nosil jako římský král, zavěsit nad oltářem sv. Petra v Římě. V podání dalších pramenů Jindřich daroval klášteru v Cluny insignie, které užil při své císařské korunovaci roku 1014. Pokud se nějakého sentimentu a uchování v říšské pokladnici nedočkaly tyto nejdůležitější koruny spojené s tituly a korunovacemi římských králů a císařů, vnučuje se zde otázka, proč by měla být přes půl století v říšském pokladu uchovávána mnohem méně důležitá koruna po jednom polském králi. Je nutné přiznat, že tato a další věnování korun z říšského pokladu církevním institucím do určité míry oslabují zmíněný předpoklad, na kterém celá hypotéza o polské koruně českých králů stojí.⁴⁹

Důkladnější shrnutí argumentů mluvících pro i proti si také zaslouží vysvětlení záhadné Vratislavovi titulatury nabízené Josefem Žemličkou, který načrtává konstrukci o hrozbě vymření Piastovců. Polský panovník Vladislav Heřman prý nechtěl za svého nástupce určit synovce Měška. Pražský medievalista předpokládá, že měl Polsko zdědit blízký příbuzný vládnoucího knížete Přemyslovec Vratislav. Dokresluje, že toto budoucí spojení obou středoevropských států posvětil i samotný císař a přiznal Vratislavovi polský královský titul.⁵⁰

⁴⁹ Darování klenotů užitých při císařské korunovaci Konráda II. klášteru v Cluny uvádí *Ex vitis Hugonis abbatis Cluniacensis (Ex vita Hugonis auct. Gilone)*. MGH SS 15.2. Ed. L. de Heinemann. Hannover 1888, s. 938: „*Cuius pater augustus (tj. Konrád II.) insignia, que Rome gestavit in regni adeptione, Cluniaco delegavit.*“ Předání korun Jindřicha II. zmiňují *Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon VII.1*. MGH SRG Nova series 9. Ed. R. Holtzmann. Berlin 1935, s. 397–398: „...*ab eodem unctionem et coronam cum cunctali sua suscepit; priorem autem coronam super altare principis apostolorum suspendi precepit.*“; *Adalberti Vita Heinrici II. imperatoris* 28. MGH SS 4. Ed. G. Waitz. Hannover 1841, s. 809: „...*coronam auream preciosissimis gemmis adornatam ad missam, quae de cathedra sancti Petri celebratur, obtulit.*“ Další prameny k darování této koruny shrnuje S c h r a m m , P. E.: *Herrschaftszeichen: gestiftet, verschenkt, verpfändet*, s. 175.

⁵⁰ Ž e m l i č k a , Josef: *Přemyslovci*. Jak žili, vládli, umírali. Praha 2005, s. 301–303; t ý ž : *Čechy v době knížecí (1034–1198)*. Praha 2007², s. 109; t ý ž : *Společnost v područí státu*. In: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Edd. P. Sommer – D. Třeštík – J. Žemlička. Praha 2009, s. 177–179; s příslibem nové studie naznačil i t ý ž : „*Polská koruna*“, s. 44. Tuto domněnku již vyslovili J e d l i c k ý , Marian Z.: *Les rapports entre la Pologne et l' Empire Germanique au point de vue de l' histoire de institutions politiques*. (otisk z *La Pologne au VII-e Congres International des Sciences Historiques*). Varsovie 1933, s. 10 (Studie mi bohužel zůstala nepří-

Josef Žemlička hledá analogii v uherském králi Štěpánovi I. Svatém, který opomenul ostatní Arpádovce a za svého dědice určil příbuzného Petra z rodu benátských Orseolů. Jenže svatý uherský král si pouze z jiné dynastie vypůjčil svého synovce, rozhodně nehodlal předat vládu panovníkovi sousední země. Taktéž nelze přehlédnout, že jakékoliv konkrétní doklady pro celou konstrukci o polském dědictví bohužel chybí. Hypotéza především stojí na líčení Kosmy a polského kronikáře takzvaného Galla Anonyma, kteří se rozepisují o prosbách žádajících početí potomka, vyslaných piastovským panovníkem Vladislavem Heřmanem a jeho chotí Jitkou k hrobu sv. Jiljí v provensálském klášteře v Saint Gilles.⁵¹ Podle obou kronik se tímto zbožným počinem knížecí pár modlil za narození syna, nedočteme se zde ale, že by slavný světec měl zachránit polskou dynastii před fatálním vymřením. Roku 1085 totiž žádné vyhasnutí vládnoucí dynastii nehrozilo. Tehdy žili minimálně tři mužští příslušníci Piastova rodu: syn Boleslava II. Smělého Měšek (*1069 †1089), vládnoucí Vladislav Heřman (*c. 1043 †1102) a jeho syn Zbyhněv (*c. 1073 † po 1114). Ten však v rámci Žemličkovy hypotézy jako nemanželský syn neměl, na rozdíl od Vratislava II., dědické nároky.

Vskutku Gallus Anonymus a Kosmas označují Zbyhněvovu matku za pouhou souložnici. Polský kronikář na řadě míst zdůrazňuje jak legitimním synem a dědicem Vladislava Heřmana byl pouze Boleslav III. Křivoústý a nikoliv nemanželský prvorozenec Zbyhněv.⁵² Autor „*Kroniky a činů polských knížat a vládců*“ však psal své dílo v druhé dekádě 12. století z ostře zaujatých pozic zdlouhavého dědického sporu mezi těmito bratry,

stupna.); P o w i e r s k i , Jan: *Kryzys rządów Bolesława Śmiałego*. Polityka i jej odzwierciedlenie w literaturze średniowiecznej. Gdańsk 1992, s. 265, 274–277.

51 *Galli Anonymi Cronice et gesta ducum sive principum Polonorum I.30–31*. Ed. K. Maleczyński, MPH Nova Series 2. Kraków 1952, s. 57–59; *Cosmae Chronica II.36*, s. 133–134. K nedávné diskuzi o autorovi polské kroniky J a s i ň s k i , Tomasz: *Czy Gall Anonim to Monachus Littorensis*, *Kwartalnik Historyczny* 112, 2005, s. 69–89; t ý ž : *O pochodzeniu Galla Anonima*. Kraków 2008; R a c z y ň s k i , Wojciech: *Spór o pochodzenie Galla Anonima w historiografii polskiej*. Od teorii prowansalskiej do włoskiej. In: *Świat wyobrażeń człowieka średniowiecza*. VI ogólnopolska studencka sesja mediewistyczna 04–07 XII 2007. Kraków 2007, s. 41–57, kde je citována další literatura. Naposledy F r i e d , Johannes: *Czy Gall Anonim pochodził z Bambergu?* *Przegląd historyczny* 101, 2010, s. 483–501; W i e c z o r e k , Szymon: „*Omnibus omnia factus sum*“. Na marginesie książki Tomasza Jasińskiego o pochodzeniu Galla Anonima. *Kwartalnik historyczny* 117, 2010, s. 87–106.

52 *Galli Cronice, Epylogus*, s. 4; Tamtéž I.31, s. 59; Tamtéž II.3–4, s. 67–68; Tamtéž II.8, s. 75; Tamtéž II.16, s. 79; Tamtéž II.21, s. 88–89; Kosmas sice Zbyhněvovu matku označuje za souložnici, ale oběma bratrům přisuzuje stejný dědický podíl (srov. *Cosmae Chronica III.16*, s. 178).

který se stal tématem celé řady kapitol.⁵³ Gallus Anonymus jako zanícený velebitel Boleslava Křivoústého musel pochopitelně Zbyhněvy dědické nároky popírat. K řešení otázky nástupnictví prvorozeného syna Vladislava Heřmana roku 1085 nelze tedy názory Galla Anonyma vůbec považovat za relevantní. Jak je jeho líčení zkreslené, ostatně dokládá i rozpor v samotné kronice. Byť autor odmítá Zbyhněva chápat za plnohodnotného člena rodu, je nucen přiznat, že jeho nástupnická práva byla v Polsku obecně akceptována. Legitimnost a následnictví mu otec Vladislav Heřman neupřel, byť byl Zbyhněv hlavou potlačeného povstání ve Slezsku, ani když byl poté vězněn.⁵⁴ O nástupnictví mladého Piastovce nepřipravily ani úklady jeho macechy Judity Marie. Ta jej určila na duchovní dráhu a po studiu na katedrální škole v Krakově odklidila do saského kláštera.⁵⁵ Z jakého důvodu byl takto odsunut? Zbyhněv vadil svými nároky jako nejstarší syn a zjevně dosavadní nástupce na knížecím stolci. S cejchem levobočka byl určen pro duchovní stav, aby nebránil nástupnictví svého protežovaného bratra Boleslava Křivoústého. K zapuzení Zbyhněva však dle Galla Anonyma teprve došlo, když „*dospěl už věkem*“ (*adultus iam etate*), tedy nejdříve v druhé polovině 80. let 11. století. Přesněji řečeno po roce 1088, kdy se do knížecí rodiny přivdala ovdovělá uherská královna Judita Marie Sálská, která prosadila popření Zbyhněvových dědických práv.⁵⁶ Před tímto datem se Zbyhněv na dvoře Vladislava Heřmana podle všeho těšil postavení knížecího syna a nástupce. Zvláště to platilo před 20. srpnem roku 1085/6, než se polskému panovníkovi narodil druhý syn Boleslav. Do té doby byl Zbyhněv jediným Heřmanovým dědicem, který v budoucnu mohl zabránit případným mocenským aspiracím Měška, sirotka po vyhnaném králi Boleslavovi II. Smělém.⁵⁷

⁵³ K tomu naposledy D a l e w s k i , Zbigniew: *Rytual i polityka. Opowieść Galla Anonima o konflikte Bolesława Krzywoustego ze Zbigniewem*. Warszawa 2005.

⁵⁴ *Galli Anonymi Cronice II.4–7*, s. 71–74.

⁵⁵ Tamtéž II.4, s. 68: „*Igitur Zbigneus a Wladislauo duce de concubina progenitus, in Cracouiensi civitate adultus iam etate litteris datus fuit, eumque noverca sua in Saxoniám docendum monasterio monialium transmandavit.*“

⁵⁶ K dataci jejího sňatku s Vladislavem Heřman J a s i ń s k i , Kazimierz: *Rodowód pierwszych Piastów*. Warszawa – Wrocław (1992), s. 169.

⁵⁷ O tomtéž nepochybují B a l z e r , Oswald: *Genealogia Piastów*. Krakow 1895, s. 114–117; G r o d e c k i , Roman: *Zbigniew książę polski*. In: *Studja staropolskie*. Księga ku chci Aleksandra Brücknera. Kraków 1928, s. 71–105, zvláště 75–81; M a l e c z y ń s k i , Karol: *Bolesław Krzywousty. Zarys panowania*. Kraków, s. d., s. 11–12; J u r e k , T.: *Zbigniew*. In: *Lexikon des Mittelalter 9*. München 1998, s. 495; S z c z u r , Stanislaw: *Historia Polski sredniowiecze*. Kraków 2002, s. 117; K a c z a n o w s k i , Piotr – K o z ł o w s k i , Janusz K. – W y r o z u m s k i , Jerzy: *Wielka historia Polski I*. Kraków 2003, s. 490–491. Za legitimního člena

Zbyhněvův nelegitimní původ v osmdesátých letech 11. století v Polsku zjevně zásadní překážkou pro nástupnictví nebyl, zvláště když to bylo v zájmu samotného vládnoucího knížete Vladislava Heřmana. Sice už za Merovejců a Karlovců byla bastardům nástupnická práva postupně důrazněji odpírána, na trůn však dosedla celá řada nemanželských synů. Nejúspěšnějším levobočkem byl císař Arnulf, který také u východofranských velmožů prosadil nástupnická práva svých nelegitimních potomků krále Zwentibolda a Ratolda, pokud se mu nenarodí manželský syn. Vzpomeňme i jiných panujících bastardů jako například Zbyhněvova současníka Viléma Dobyvatele či sicilské krále Tankreda a Manfréda.⁵⁸ V blízkém Dánsku se to vládnoucími levobočky jen hemžilo. Z nečistého lóže na dánský trůn dosedli roku 1074/6 Harald III. Hein, zhruba o šest let později Knut IV. Svatý, roku 1095 Erik I. Ejegod, po něm roku 1104 Niels Svenson, v pozdějších letech Erich II. Emune (1134) a Sven III. Grathe (1146). S nemanželským původem posledního zmíněného krále neměl problém ani císař Friedrich I. Barbarossa, který tomuto levobočkovi udělil roku 1152 Dánsko v leno.⁵⁹ Obdobně už v 60. či 70. letech 11. století král Sven Estridson požádal trouble papeže, aby za budoucího krále Dánska korunoval a pomazal jeho levobočka Magna. Skutečnost, že Svenův syn už vyrazil na cestu do Říma, poukazuje, že i samotný Kristův náměstek asi neměl zásadní problém korunovat bastarda.⁶⁰ Marně si v Brémách na stránkách svého díla kronikář Adam posteskně, že královské děti zrozené ze souložnice, „*jak je zvykem u barbarů, podíleli se stejným dílem na dědictví*“.⁶¹ *U Čechů a Poláků*

dynastie Zbyhněva považuje i T r a w k o w s k i , Stanisław: *Władisław I Herman*. In: *Poczet królów i książąt polskich*. Czytelnik. Warszawa 1980, s. 62–71, zvláště s. 67; K o w a l c z y k - H e m a n , Elżbieta: *Zbigniew i Bolesław – czytanie Anonima zwanego Gallem*. In: *Causa creandi. O pragmatice źródła historycznego*. Red. S. Rosik – P. Wiszewski, Wrocław 2005 (tato studie mi zůstala nepřístupna); L a b u d a , G.: *Święty Stanisław*, s. 123–124; naposledy B e n y s k i e w i c z , K.: *Mieszko*, s. 177–179, 183–188.

58 Nástupnické právo nemanželských synů shrnuli K e r n , Fritz: *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie*. Darmstadt 1962, s. 38, zvláště poznámka 84; H a g n , Hans: *Illegitimität und Thronfolge. Zur Thronfolgeproblematik illegitimer Merowinger, Karolinger und Ottonen*. München 2006.

59 H o f f m a n n , Erich: *Königserhebung und Thronfolgeordnung in Dänemark bis zum Ausgang des Mittelalters*. (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 5). Berlin – New York 1976, s. 28nn., 65nn., 83nn.

60 Magnus však na cestě do Říma zemřel. Srov. *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* III.21, Schol. 72(73). MGH SRG [2]. Ed. B. Schmeidler. Hannover – Leipzig 1917, s. 164.

61 Tamtéž II.74, s. 134: „*Ceterum Suein et Harold a concubina geniti erant; ut mos est*

v 11. století tomu zjevně nebylo jinak. Učebnicovým příkladem je vláda nelegitimního Přemyslovce Břetislava I. Jestli by se tehdy v nástupnictví u západních Slovanů takto striktně dbalo na legitimnost, na český stolec by tento levoboček nikdy nedosedl. Nemanželskému Břetislavovi by bránilo více překážek ujmout se otcovského dědictví než samotnému Zbyhněvovi. V době jeho narození žil jeho otec Oldřich „v řádném manželství“ s jinou ženou a matka Božena byla chotí jakéhosi Křesiny, přesto se stal bez zábran českým knížetem.⁶² Piastovec Zbyhněv vzešel zhruba v letech 1070–1073 z lože zřejmě svobodného Vladislava Heřmana a jakési urozené ženy, která pobývala na jeho dvoře.⁶³ Dle Adama Vetulaniho nebyly tehdy v Polsku a u jiných Slovanů takovéto svazky méněcenné ve srovnání s církevně posvěceným manželstvím.⁶⁴

Levoboček Zbyhněv má roku 1085 mnohem větší predispozice převzít vládu v Polsku než sousední panovník Vratislav, jenž byl sice s polským panovníkem sešvagřen, ale v jeho žilách nekolovala ani jediná kapka piastovské krve. Zároveň je na cestě na svět Heřmanův druhorozenec, který byl pokřtěn po svém strýci Boleslavovi Smělém, jenž byl otcem třetího žijícího Piastovce Měška. Tedy ani Měšek nebyl koneckonců na dvoře Vladislava Heřmana zcela vyškrtnut z panujícího rodu a z následnictví. Na to ostatně také poukazuje líčení Galla Anonyma, jak Vladislav Heřman povolal roku 1086 mladého Měška zpět do Polska a inicioval jeho svatbu s ruskou kněžnou.⁶⁵ Pokračování vládnoucí dynastie je trojnásobně zajištěno a není sebemenší důvod odkázat Polsko českému knížeti. Zřejmě ani koncepce

barbaris, aequam tunc inter liberos Chnud sortiti sunt partem hereditatis.“ Adam Bremský zde konkrétně mluví o levobočcích Knuta Velikého. Ostatně i sám Josef Žemlička v jiných souvislostech připouští, že v 11. a 12. století levobočci nebyli v nástupnických otázkách bez šancí. Srov. Ž e m l i č k a , Josef: „Dvacet pánů“ české země. (K vymezení panujícího rodu v 11. a 12. století). Časopis Matice moravské (= ČMM) 117, 1998, s. 294–309, konkrétně s. 308.

⁶² *Cosmae Chronica* I.36, s. 65. Podle Kosmy prý dokonce Oldřich nerozvázal po narození Břetislava své první manželství.

⁶³ K dataci jeho narození J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 182.

⁶⁴ V e t u l a n i , Adam: *Nowe źródło do historii staropolskiego prawa małżeńskiego*. Czasopismo Prawno-Historyczne 4, 1952, s. 126–161, zde především s. 156. O legitimitosti prvního svazku Vladislava Heřmana T r a w k o w s k i , S.: *Władysław I Herman*, s. 64–65; J a s i ň s k i , K.: *Rodowód*, s. 163. Gerald Labuda dokonce předpokládá, že svazek rodičů Zbyhněva byl kanonicky akceptován. Srov. L a b u d a , Gerald: *Władysław i Zbigniew u genezy podziałów dzielnicowych w Polsce w drugiej połowie XI wieku*. In: *Společnostwo Polski średniowiecznej* 6. Red. K. Kuczyński. Warszawa 1994, s. 9–21, konkrétně s. 11–12; srov. taktéž B e n y s k i e w i c z , K.: *Mieszko*, s. 177–179, 183–188.

⁶⁵ *Galli Anonymi Cronice* I.29, s. 55–56.

dnes hájená Janem Powierským a Josefem Žemličkou není prostá celé řady slabin a nerozluští záhadu titulů Vratislava II.⁶⁶

Skoupost pramenů nás tlačí k odvážným konstrukcím. Do úvah se zapojuje Sklavinie a rok tisíc, nebo záznam o odevzdání polské koruny do Říše, či líčení kronik, jak se piastovský knížecí pár modlil za narození potomka. K těmto zmínkám se vykreslily příběhy, které končí tím, že Vratislav se zval vládcem Polska. Zásadní slabinou všech těchto – jistě podnětných – hypotéz však je, že ani Kosmova kronika, ani jiný pramen o nich vůbec nic neví! Poslední tři řešení se přes svou diametrální rozdílnost však shodnou na jedné zásadní věci. Vratislav II. fakticky žádnou moc v Polsku nevykonával. Tehdejší mocenská situace a mlčení pramenů k jinému tvrzení ani neopravňují. Česká svrchovanost nad piastovskými državami mohla být pouze formální, založena na jakési argumentaci, která vycházela ze symbolických gest, dohod a vztahů mezi středoevropskými vládci. Kosmas zdůrazňuje, že tuto nadřazenost posvětil i samotný císař, jisti si pouze můžeme být výpovědí listů objevených Bernardem Pezem. Ty dokládají, že v Říši na konci 11. století opravdu existovalo povědomí o Vratislavovi jako o polském králi.⁶⁷ Co se samotného Polska týče, nebyl zde zřejmě dán prostor ani k nějakému povědomí. Gallus Anonymus, o ničem takovém neví, nebo se spíše pouze tak tváří. Vždyť nejlepším způsobem, jak něco popřít, je tvářit se, že to neexistuje. Gallův současník Kosmas by o tom mohl vyprávět své. Jen na dvou místech polské kroniky lze tušit autorovu reakci na přemyslovské nároky vůči Piastovcům. Její autor totiž nápaditě zdůrazňuje pravý opak, jak české země podléhaly moci polských knížat.⁶⁸

Přestaňme se nyní zabývat záhadou, co se stalo a nestalo roku 1085, a ponořme se do světa (Vorstellungswelt) kronikáře Kosmy. Položme si raději otázku, co Kosmas o svrchovanosti nad Polskem mohl vědět a co chtěl vědět. Když se na počátku 20. let 12. věku pražský děkan rozepsal o mohučských událostech, znal smysl polského titulu Vratislava II., který byl ustanoven bezmála před čtyřiceti lety? Paměť sice mohla zanechat torzovitou vzpomínku na jakousi svrchovanost nad Polskem, ale okolnosti, příčiny a následky císařského aktu již možná tlely v prachu zapomnění. Nezapomínejme, že celou událost Kosmas špatně datoval a spojil se synodou

66 Za nepravděpodobnou a zároveň bez sebemenšího potvrzení v pramenech tuto teorii také považuje B e n y s k i e w i c z , K.: *Mieszko Boleslawic*, s. 126, 130.

67 MGH Epp. DK 5, s. 389–391, č. 2; s. 398–400, č. 10.

68 *Galli Anonymi Cronicae I.6*, s. 16: „Numquid non ipse (tj. Boleslav Chrabrý) *Moraviam et Bohemiam subiugavit et in Praga ducalem sedem obtinuit, suisque eam suffraganeis deputavit.*“; Tamtéž III. epilogus, s. 126: „*Bohemenses quid tardatis colla vestra subdere, / Cum cernatis ipsum regem Boleslauo* (tj. Boleslav III. Křivoústý) *cedere / Et sciatis vos non posse viribus resistere.*“

a s vydáním privilegia pro pražské biskupství, což se událo jindy a jinde.⁶⁹ Čtyři desetiletí jsou dosti dlouhá doba, aby byl politický obsah hodnoty „*rex Boloniorum*“ zapomenut. Jenže za psacím pultíkem v pražské kapitule stál v druhé a třetí dekádě 12. věku vzdělanec, jenž sám sebe označoval za osmdesátiletého starce, kterému tedy v letech 1085–1086 bylo kolem čtyřiceti let. Osmdesátá léta 11. století sice asi trávil na studiích v Lutychu, ale v posledních letech Vratislavovy vlády se opět vrátil do své vlasti.⁷⁰ Připisuje-li Dušan Třeštík oprávněně Kosmovi autorství hymnu *Versus post missam*, byl pražský kanovník Vratislavovu dvoru možná blíže, než jsme dosud předpokládali.⁷¹ Zároveň na počátku 20. let 12. století, když psal svou kroniku, stále žilo mnoho pamětníků oněch časů. Ba co více, ještě rok po Kosmově smrti chodí po Čechách jeden z hlavních aktérů prvního českého království, Svatava, vdova po Vratislavovi II. Tato houževnatá žena se až do své smrti honosila královským titulem a jako Piastovna jistě nezapomínala ani na svou polskou titulaturu. Zvláště když byla sestrou polského krále Boleslava II. Smělého a blízkou příbuznou dalších čtyř tamějších knížat, po nichž byli dokonce pokřtěni i její dva synové. Formálně česko-polský královský titul existoval a byl stále užívaným (živým) až do 1. září roku 1126, kdy královna česká a polská vydechla naposledy.⁷²

⁶⁹ Ke Kosmově chybné dataci Spangenberg, H.: *Die Königskrönung Wratislaus von Böhmen und die angebliche Mainzer Synode des Jahres 1086*. MIOG 20, 1899, s. 382–396. Literaturu k privilegii pro pražské biskupství shrnuje Třeštík, Dušan: *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*. In: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*. Red. D. Třeštík – J. Žemlička. Praha 1998, s. 81–108, konkrétně s. 104, poznámka 104.

⁷⁰ Třeštík, Dušan: *Kosmova kronika*. Studie k počátkům českého dějepiscetví a politického myšlení. Praha 1968, s. 37–38.

⁷¹ Třeštík, Dušan: „*Gloria regni*“ *Vratislava II.* Hymnus „*Versus post missam*“ a kronikář Kosmas. In: *Verba in imaginibus*. Sborník k 70. narozeninám Františka Šmahela. K vydání připravili M. Nodl, P. Sommer ve spolupráci s E. Doležalovou. Praha 2004, s. 285–298, zvláště s. 292–293.

⁷² Královský titul Svatavě až do posledních dnů jejího života přisuzují *Cosmae Chronica III.37*, s. 209: „*Regina Zuataua...*“; Tamtéž III.58, s. 234: „*...regina Zuataua... locuta est ad eum: Mater ego tua cum sim et regina...*“; *Annales Gradicensis et Opatovicenses*. Fontes rerum Bohemicarum (= FRB) 2. Ed. J. Emler. Praha 1874, s. 393: „*Zuatawa regina obiit.*“; *Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae*. FRB 2. Ed. J. Emler. Praha 1874, s. 257: „*Eodem anno obiit Zvatava regina...*“; *Necrologium Olomucense*. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm. Ed. B. Dudík. Archiv für österreichische Geschichte 59, 1880, s. 639–657, zde především s. 649: „*Zuatawa regina obiit.*“ Hodnost královny vdově po Vratislavovi II. přiznává v zápisu o její smrti i našim bádáním často opomíjené nekrologium kláštera Pegau, které bylo na počátku 14. století opsáno do kodexu objednaného tehdejšími pegavskými opatem Konrádem z Liebenhainu. Dnes je tento rukopis uložen v lipské univerzitní knihovně

Svatava byla v Čechách velmi vlivnou ženou, nacházela se v centru dění a zasahovala do mocenských sporů. *Chronica Bohemorum* nám k roku 1111 prozrazuje, jak věrným spojencem v jejích intervencích byl pražský biskup Heřman, jemuž náležely i velké zásluhy za dosazení Svatavina syna Vladislava I. na knížecí stolec.⁷³ Tyto úzké vazby jistě byly staršího data, vždyť Heřman byl původně kaplanem jejího chotě Vratislava II.⁷⁴ Taktéž i další pražský biskup Menhart pokračoval v této Heřmanově politice. Když roku 1125 přiměla královna matka za podpory bamberského biskupa Oty umírajícího knížete Vladislava, aby se usmířil s bratrem Soběslavem a určil ho za svého nástupce, byla „*věc dokončení smíru*“ svěřena právě biskupu Menhartovi.⁷⁵ Úzké vztahy mezi Svatavou a pražskými biskupy se rozvíjely řadu let a patrně se jednalo o jednu z mála politických konstant v rozbouřených Čechách. Role různých posílů a zprostředkovatelů jistě připadla kanovníkům biskupského kostela, mezi nimiž se hlavních úkolů zhostili nejvýznamnější hodnostáři jako právě Kosmas. Z jeho díla vysvítá, že se účastnil biskupské mise v letech 1086, 1091, 1099 a 1110.⁷⁶ Je více než pravděpodobné, že i samotný děkan Kosmas přišel v jakýsi kontakt se Svataviným dvorem a při různých audiencích se zjevně nejednou musel uklonit před jejím majestátem, před majestátem královny české a polské. Za vše mluví, že přes nechuť, kterou kronikář choval vůči jejímu choti Vratislavovi II. a k Polákům, byla Svatava jediným příslušníkem tohoto národa, kterého Kosmas líčí v pozitivním světle.⁷⁷

(Universitätsbibliothek Leipzig) pod signaturou 848. Zápis o skonu královny Svatavy je zanesen na foliu 108r: „*Zwatizlawa regina mater fundatricis nostre*“ Srov. R e i - t i n g e r , Lukáš: *Nekrologia kláštera Pegau*. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku. In: M. Wihoda, L. Reitinger a kolektiv: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*. Brno 2010 (Edice Země a kultura ve střední Evropě 14), s. 372–415, konkrétně s. 382. Svataviným otcem byl polský kníže Kazimír Obnovitel (1034–1058) a bratrem, krom krále Boleslava II. Smělého (1058–1079), Vladislav Heřman (1079–1102), jehož potomky byli Svatavini synovci Zbyhněv (1102–1113) a Boleslav III. Křivoústý (1102–1138). Dva synové Svatavy, Boleslav a Vladislav, byli zjevně pokřtěni po jejích piastovských bratrech, kteří tehdy vládli v Polsku.

73 *Cosmae Chronica* III.28, s. 197; Tamtéž III.37, s. 209: „*Regina Zuataua inter natos suos satagente et episcopo Hermanno mediante...*“

74 Tamtéž III.7, s. 168.

75 Tamtéž III.58, s. 236: „*et causam perficiende pacis Maginardo iniugens episcopo...*“

76 Tamtéž II.37, II.50, III.9, III.33, s. 140, 157, 169, 204; B r e t h o l z , Berthold: *Einleitung I.*, Zur Lebensgeschichte des Cosmas. In: *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*. MGH SRG Nova Series 2. Berlin 1923, s. X–XII; T ř e š t í k , D.: *Kosmova kronika*, s. 38, 42–43. O Kosmově přítomnosti při vydání známé listiny roku 1086 se však pochybuje.

77 Ke kronikářovu vztahu k prvnímu českému králi W i h o d a , Martin: *Kosmas*

Mohl za těchto okolností upadnout v zapomnění smysl polského titulu prvního českého krále? Stěží, což v první řadě platí o Kosmovi, který měl přístup k zprávám z první ruky. Pražský děkan nemohl neznat odpověď na otázku, proč si Vratislav nárokoval vládu nad Polskem. Druhou otázkou je, zdali tuto informaci chtěl zachovat pro následující generace.

V Kosmově věku řinčely zbraně na česko-polském pomezí více než často. Poté, co piastovský kníže Boleslav III. Křivoústý upevnil na počátku 12. století své postavení v rámci Polska, nic již nebránilo jeho zásahům do svárů Přemyslova rodu. Českého kronikáře tyto intervence nenechávaly chladným, což se projevilo jeho nesmírnou protipolskou animozitou, která se celým jeho dílem vine jako červená nit.⁷⁸ Poláky zřejmě přirovnává k starozákonním nepřátelům Izraele, zve je „*otrhanci s neobřezanými pysky*“, dokonce je neváhá častovat i označením „*pagani*“. Vedle Vršovců právě severní sousedy označuje za největší škůdce svého národa.⁷⁹ Varovně upozorňuje Čechy, že to byli i Poláci, kteří vedle Maďarů způsobili zánik Velké Moravy. Kosmas neváhal ani pošpinit Přemyslovnu Doubravku,⁸⁰ která se provdala za polského knížete Měška, „*nad něhož není lstivějšího člověka*“. Pražský kronikář tomuto „*věrolomnému knížeti*“ nepřesně připisuje i obsazení Krakova, jehož se zmocnil „*lstí*“ a tamní českou posádku nechal bez lítosti do jednoho pozabíjet. Na stejném místě prý Měšek obdobně naložil i s českým knížetem Boleslavem III. Ryšavým a jeho družiníky.⁸¹ Největšího ponížení se Čechům od proradných sousedů dostalo,

a Vratislav. In: Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové. K vydání připravili H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžičková a L. Švanda. Brno 2006, s. 367–381. Ke kronikářově vyhraněnosti vůči Polákům viz níže.

78 Nad averzí Kosmy vůči Polákům se zamýšlela K r z e m i e ň s k a , Barbara: *Pol-ska i Polacy w opinii czeskiego kronikarza Kosmasa*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Ser. I., zes. 15, 1960, s. 75–95; t á ž : *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*. In: Tisíc let česko – polské vzájemnosti I. Materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9. – 10. září 1965. Opava 1966, s. 53–83; zastaralou prací je J a n o u š e k , Emanuel: *Poměr polsko-český v počátcích politického myšlení českého*. In: Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872–1932. Praha 1932, s. 19–31.

79 *Cosmae Chronica III. 20*, s. 185: „*trapi incircumcisis labiis*“; Tamtéž III. 36, s. 208; srov. K o p a l , Petr: *Kosmovi d'áblové*. Vršovsko – přemyslovský antagonizmus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů. *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 7–41, zejména s. 22, poznámka 33.

80 *Cosmae Chronica I.4, 27*, s. 34, 49.

81 Tamtéž I.34, s. 60–61: „*Nam dux Poloniensis Mesco, quo non fuit alter dolosior homo, mox urbem Kracov abstulit dolo, omnibus quos ibi invenit Boemiis extinctis glaudio..., ...perfidí ducis Mesconis...*“ Ve skutečnosti tyto činy již náleží Boleslavovi Chrabrému, kterého Kosmas přehlíží.

když Měšek na dva roky ovládl Prahu. V tento okamžik již musel svému národu dle Kosmy pomoci svatý Václav, s jehož přispěním byli vystrašení Poláci s posměchem vyhnáni.⁸² Teprve Břetislav I. „dostal příležitost, jak by potýral své nepřátele a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek dopustil na Čechách“. Vydrancoval Polsko a přinesl do Čech ostatky sv. Vojtěcha.⁸³ V dědových šlépějích šel i jeho vnuk Břetislav II., který „kdykoliv vtrhl do Polska, pokaždé se vrátil slavně s velkým vítězstvím“.⁸⁴

Osud se v neprospěch Čechů obrátil až za Kosmova stáří. Pražský děkan mlčky přechází intervence Boleslava III. Křivoústého do sporů o pražský knížecí stolec, což mu nebrání, aby tyto neduhy svému národu nemohl vyčíst. Hlavně Poláci si v kronikářových očích „lebedili, protože si užívali pokoje, pokud tato (přemyslovska – pozn. LR) knížata sebe sama znepokojovala“. Promlouvá ústy svých hrdinů k národu, jak může trpět výsměch severních sousedů, „jimž jste vždy bývali postrachem“. Zároveň se ptá, kam se poděla česká mocenská převaha: „Či vám po boku visí meče dřevěné? Či jenom Poláci nosí meče železné?“⁸⁵

Uprostřed tohoto Kosmova kola štěstěny, na kterém se Přemyslovci na úkor Piastovců vyhoupli nahoru, aby z něj později opět začali padat, patří k vrcholům i události roku 1086. Doba, kdy jsou Češi uznáni za pány Polska. Jestli Kosmas nahlíží na výpravu Břetislava I. roku 1039 jako na patřičné zadostiučinění za polské lsti a proradnosti předcházejících let, tak se česká svrchovanost nad Poláky v kontextu jeho díla jeví jako odpovídající protipól za dvouletou Měškovu vládu nad Prahou. Ba co víc, čtenář se zároveň dozvídá, že českou moc nad Polskem potvrdila jedna z nejvyšších autorit křesťanského světa, římský císař. Byť k těmto událostem došlo za panování kronikářova neoblíbence Vratislava II., Kosmas neváhá tyto události přičíst k jeho zásluhám, jichž jinak uvádí poskrovnu. Dokonce nepomine podřízenost Piastovců k roku 1086 zdůraznit na dvou místech.

82 Tamtéž I.35–36, s. 63–65.

83 Tamtéž II.2–5, s. 82–91; zvláště II.2, s. 83: „...ne differet oblatam occasione calumpniandi suis inimicis, immo ulciscendi de illatis iniuriis, quas olim dux Mescio intulerat Boemiis...“.

84 Tamtéž III.1, s. 161: „Hic quocienscumque Poloniam invasit, semper cum magno triumpho remeavit“.

85 Tamtéž III.20, s. 185: „Hinc filii ... inde Polonie nequam trapi incirumcisis labiis gratulantur; quia, dum isti principes semetipsos inquietant, illi quiete potiuntur.“; Tamtéž III.36, s. 207: „O Bohemii, inquit, olim fama terra marique incliti, virtutibus egregii, triumphis exemii, nunc vestri tributarii, quibus semper fuistis timori, vobis adhuc spirantibus insultant et terram vestram devastant. An vobis tilienses pendent in femore enses? An soli Polonienses habent ferreos enses? Quo nobis adhuc vivere? O sempiternum nobis et nostris posteris dedecus!“

Podřízení Polska prvnímu českému králi rozhodně nebylo pro Kosmu žádnou okrajovou záležitostí, bylo vyvrcholením odvěkého střetávání s nenáviděnými sousedy. Vyvrcholením, které by zřejmě nepřešel bez vysvětlení. Vždyť co si tento nesmířlivě protipolský šovinista mohl přát více než to, že Češi byli císařem uznáni za pány Polska. Sečteno a podtrženo, vyličené okolnosti nám na celou problematiku vrhají nedocenené světlo. Kosmas jistě znal důvody polského titulu Vratislava II. a v rámci jeho protipiaстовského zaměření zjevně bylo je zakomponovat do svého líčení. Kde by se tedy v jeho kronice skrýval smysl české svrchovanosti nad Polskem? Politický výklad jednoho z největších přemyslovských zahraničních úspěchů vůbec, o kterých se *Chronica Bohemorum* zmiňuje.

Rozhodně se v jeho díle nic nedočteme o českém obsazení Krakova.⁸⁶ Neunikla-li Kosmovi celá řada krátkodobých a drobných anexí Přemyslovců do Slezska (1039), Míšeňska (1075) a dobytí pouhého pohraničního hradu Poláků Brda (1096),⁸⁷ stěží by přešel mlčením obsazení rezidenčního centra piastovských vládců. Místa, u něž zdůrazňuje, že kdysi patřilo Čechům, místa, na které klade nesmírný důraz, přičemž zároveň zřejmě neváhá přikrášlit tažení Břetislava I. a vymyslet si české drancování v Krakově.⁸⁸

Opomenul by pražský děkan za vypjatých česko – polských střetů popsat, jak se Přemyslovci měli stát dědici Polska, což předpokládá Josef Zemlička?⁸⁹ Taktéž se musíme ptát, jestli by Kosmas přešel mlčením skutečnost, že císař vložil na Vratislavovu hlavu starou korunu Polanů, které Piastovci už nebyli hodni.⁹⁰ O žádném z těchto důvodů české svrchovanosti nad Polskem *Chronica Bohemorum* (a potažmo ani jiný pramen) nic neví.

Kam by tedy svatovítský kanovník do svého příběhu Čechů zakomponoval smysl polského titulu? Odpovězme si jinou otázkou: Zná náš kronikář k oné době vůbec nějaký právně mocenský poměr mezi přemyslovským a piastovským státem, který by následně mohl mít k tomuto titulu určitou vazbu? O jednom takovémto vztahu přece ví. Přesněji řečeno Kosmas uvádí k oné době pouze jediný – pět set hřiven stříbra a třicet hřiven zlata. Poplatek, který se polský kníže Kazimír Obnovitel zavázal platit Břetislavovi

⁸⁶ Teorie Tadeusze Wojciechowského, viz poznámka 18.

⁸⁷ *Cosmae Chronica II.13.* s. 101; Tamtéž II.39, s. 141; Tamtéž III.4, s. 164.

⁸⁸ Tamtéž I.33, s. 59; II.2, s. 83; srov. T ř e š t í k , Dušan: *Kosmas*. Praha 1972, s. 85; k Břetislavovu dobytí Krakova naposledy S ł o m c z y ŋ s k i , Szymon: *Czy Bzetysław I zajął Kraków podczas swojego najazdu na Polskę?* Studenckie zeszyty historyczne koła naukowego historyków studentów UJ 12, 2007, s. 39–51.

⁸⁹ Viz poznámka 50.

⁹⁰ Koncepcie Martina Wihody viz poznámka 21.

I. a jeho nástupcům za odstoupení Slezska, což bylo ujednáno za asistence císaře Jindřicha III. o letnicích roku 1054 v Quedlinburku.⁹¹ Dopovězeno slovy Barbary Krzemieńské, tribut je na stránkách Kroniky Čechů „*jedinou oporou*“ pro záhadný titul, což o výše zmíněných teoriích bohužel říci nemůžeme.⁹² Jak na tento poplatek nahlížel Kosmas a jiné prameny a zda by samotný tribut mohl být pro českého kronikáře i pro samotného Wratislava dostačujícím důvodem k přemyslovské svrchovanosti nad Polskem je již tématem jiných studií.⁹³

„KÖNIG VON BÖHMEN UND POLEN“. ÜBERLEGUNGEN ÜBER DEN HERRSCHERTITEL WRATISLAWS II.

In dieser Studie setze ich mich mit der problematischen Interpretation des Titels des ersten Königs Wratislaw II. (1061–1092,), aus dem Hause der Přemysliden. Es gilt als bekannt, dass der Chronist Cosmas von Prag dem genannten Herrscher sowohl die Königswürde von Böhmen, als auch, und zwar 1085/6, diejenige von Polen zuspricht. Anhand gegenwärtiger Forschung wird behauptet, wobei nicht alle Thesen einwandfrei als gültig gehalten werden, dass Wratislaw II. vom Kaiser Heinrich IV. die alte Krone der ersten Könige von Polen erhalten hat, die nicht mehr in Gebrauch war. Trotz des gegenwärtigen Interesses lohnt es sich m. E. diesen Gegenstand erneut ins Auge zu fassen, denn die Auffassung, dass der Titel des polnischen Königs die Erbschaftsabkommen beglaubigte, zeigt sich, als nicht besonders aufschlussreich. Die zeitgenössischen Quellen schweigen dazu völlig. Der wichtigste Berichtserstatter Cosmas dürfte davon gewusst haben, darüber hinaus gilt es als wahrscheinlich, dass im Rahmen der Auffassung seines Werkes der genannte Titel nicht unerwähnt, geblieben werden sollte. Daher zeigt sich, die Interpretation als Tributpflichtigkeit

91 *Cosmae Chronica II.13*, s. 101: „*Urbs Wratizlao et alie civitates a duce Bracizlao reddite sunt Poloniis ea conditione, ut quam sibi tam suis succesoribus quingentas marcas argenti et XXX auri annuatim solverent.*“; okolnosti vzniku těchto dohod zachycují *Annales Altahenses maiores*. MGH SRG [4]. Ed. E. L.B. von Oefele. MGH SRG IV. Hannover 1891², s. 50: „*Pentecoste Quitilingunburch imperator celebravit, quo ad se ducem Boiemicum ac Bolanicum evocat eosque post longissimam disceptationem inter se pacatos domum remittit.*“ K tomu srov. K e t r z y n s k í , S.: *Kazimierz Odnowiciel*, s. 483–490; K r z e m i e Ń s k a , Barbara: *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha 1999², s. 361–370. Právnímu aspektu politických smluv ve středověku se obecně věnoval M i t t e i s , Heinrich: *Politische Verträge im Mittelalter*. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanische Abteilung 67, 1950, s. 76–140.

92 K r z e m i e Ń s k a , B.: *Češi a Poláci*, s. 61.

93 R e i t i n g e r , Lukáš: „*Census de terra Poloniae*“ a přemyslovská svrchovanost nad Polskem. ČMM 128, 2009, s. 473–492; souhrnně a v širších souvislostech t ý ž : „*Tributum olim duce Bracizlao constitutum*“ – *důvod přemyslovské svrchovanosti nad Polskem?* In: III. polsko-czeskie forum młodych mediewistów, v tisku.

als einziger Ausweg in der Auseinandersetzung, mit der allzu komplizierten und lückenhaften Geschichtsüberlieferung in Böhmen des 12. Jahrhunderts darstellt (dazu vgl. weiterführend Reitinger, Lukáš: „Census de terra Polonie“ a přemyslovská svrchovanost nad Polskem, *Časopis Matice moravské* 128, 2009, s. 473–492.)